

Hodnocení: 15 bodů – řada nedorozumění (z toho některá dost podstatná); často zmatečné nebo nesrozumitelné formulace; obtížně se v textu orientuje a není moc jasné, co vlastně celkově chcete říct (a vlastně dost málo se věnujete konfrontaci těch tří prací, spíš jednu po druhé charakterizujete); nemálo formálních nedostatků

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií Katedra sociologie

Plesník, Matěj (UČO 333412)
Sociologie
magisterské studium
imatrikulační ročník 2012

Proměna moderního myšlení podle B. Latoura

Věda, technologie a politika (SOC 400)

seminární práce

V Brně 3. prosince 2012

Tématem této seminární práce je srovnání tří prací francouzského sociologa Bruno Latoura (nar. 1947), a to článku „Když věci vracejí úder“ pocházejícího z roku 2000 (vydání z roku 2002) a pojednávajícího o současné situaci sociálních věd a jejich poměru k vědám přírodním, knihy „Nikdy jsme nebyli moderní“ (*We have never been modern*) z roku 1993 (vydáno v témže roce) pojednávající o vztahu poznávání a modernity, a knihy „Věda v akci“ (*Science in action*) z roku 1987 (vydání 2003), zabývající se předměty zkoumání vědních studií. Tyto tři práce proberu od nejmladší po nejstarší, což se nemusí jevit jako nejlogičtější řešení, ale jelikož bych chtěl při popisování Latourova díla postupovat od obecnějších úvah ke konkrétnějším příkladům, a potom se zase vrátit zpět, domnívám se, že toto řešení bude vzhledem k povaze výše uvedených prací nejvhodnější.

Latourův článek „Když věci vracejí úder“ (Latour 2002) je vlastně zamyšlením nad tím, „kam kráčí“ sociální vědy na prahu třetího tisíciletí. Podle Latoura se nyní sociální vědy nachází v období významného předělu – ukazuje se totiž, že sociální vědy selhaly ve své snaze vysvětlit společnost vědecky a zároveň vysvětlit vědu společensky. To Latoura nicméně vůbec neznepokojuje, neboť k tomu podle něj z povahy věci stejně dojít muselo, a tak jsme se nyní konečně dostali do bodu, který nám umožňuje, abychom se kriticky ohlédli zpět a zároveň mohli realisticky uvažovat o budoucím vývoji sociálních věd. Latour tvrdí, že sociální vědy dělaly chybu, když se snažily sociální fenomény (sociální fakta) jako je např. trh, náboženství apod. vysvětlovat jako pouhé povrchní sekundární manifestace skutečných, skrytých primárních příčin. Tento „autoritativní“ přístup ke studiu společnosti totiž fungoval jen do chvíle, kdy se sociologie pokusila podobným způsobem „demaskovat“ vědu. Sociální vědci si totiž zakládají na tom, nebo přinejmenším usilují o to, aby byl jejich obor co nejvědecktější, čehož se v praxi snaží dosahovat tím, že buďto co nejvíc napodobují přírodní vědy, anebo se od nich naopak snaží co nejvíc odlišit (Latour to nazývá závistí vůči fyzice). Když tedy začaly sociální vědy zpochybňovat objektivitu přírodních věd, tak si tím vlastně samy pod sebou podřezaly větev – začaly požírat samy sebe, což se navenek projevilo v podobě postmoderní skepse, která ovšem opět nic nevyřešila, jak si ještě ukážeme.

Podle Latoura z této krize nicméně existuje cesta, a tou jsou STS (studia vědy a techniky). STS totiž nabízejí nový pohled na to, co je to vlastně objektivita. Sociální vědci totiž dělali chybu, když se domnívali, že napodobí přírodní vědce, když se pokusí vysvětlovat

jednotlivé společenské jevy neviditelnými univerzálními zákony – ve skutečnosti totiž činili opak – dopouštěli se vlastně klasické chyby, kdy fakta interpretovali podle teorií a nikoli teorie podle faktů, což by v přírodních vědách nemohlo obstát. Tak vznikla v sociálních vědách spousta paradoxů a protikladných teorií. Latour tvrdí, že jestliže se sociální vědy mají skutečně stát vědeckými ve stejném smyslu jako ty přírodní, musí se ze všeho nejdřív shodnout na definici objektu svého zkoumání. Objektem ale v tomto případě podle Latoura není žádná velká teorie, nýbrž „věc“, „kvazi-objekt“, tedy to, co má schopnost „protestovat“, resp. „vzdorovat“ (to object) našim pokusům o jeho poznání, vysvětlení, a tedy i „ovládnutí“. V případě sociálních věd to tedy nejsou zkoumané subjekty, kdo by měl projít zkouškou ohněm, ale jsou to samotní sociální vědci, resp. jejich teorie.

Když Latour nazývá zkoumané subjekty „věcmi“, nemyslí to jen tak – slovo věc (latinsky *causa*, anglicky *thing*) totiž ve většině světových jazyků souvisí se souzením, rokováním nebo obviňováním. Proces vědeckého zkoumání by se tak měl podobat parlamentnímu jednání nebo soudnímu procesu, kde se vědec obrazně řečeno snaží usvědčit objekt, který se proti tomu ohrazuje a vznáší námitky – proč to tak, bohužel, v moderních sociálních vědách nefungovalo, se Latour snaží vysvětlit v knize *We have never been modern* (Latour 1993). Podle Latoura se dnes sociální vědci nacházejí v patové, schizofrenní situaci, kdy jedni chtějí vysvětlovat společnost vědecky, druzí vědu společensky, do toho se postmodernisté cynicky pošklebují oběma, neboť ani jedno, ani druhé podle nich není možné, a nakonec antimodernisté tvrdí, že se s tím vůbec nemělo začínat, neboť za časů, kdy společnosti vládl Bůh a král, bylo líp. Latour ale tvrdí, že všichni zúčastnění se mýlí, neboť přehlíží zásadní věc – nikdy jsme nebyli moderní.

Modernitu Latour definuje jako epochu ve vývoji západní civilizace, která pozvolna začala zhruba v 17. století (Latour jako jeden z počátečních symptomů uvádí spor mezi Hobbesem s jeho politickým pojetím reality a Boylem s jeho empirickým pojetím reality), a která v současné době končí. Podstatou modernity je přesvědčení, že objektivní realita a subjektivní dojem jsou dvě zcela nesouměřitelné skutečnosti, které je nutno od sebe co nejlépe rozlišit. Toto dělení se samozřejmě později odrazilo i v sociálních vědách. Potud tedy moderní *jsme*, tedy pokud si o sobě myslíme, že jsme moderní, jako protiklad vůči „primitivnímu“ myšlení předmodernímu, které rozdíl mezi subjektivní a objektivní realitou zcela ignoruje. Podle Latoura je to však jen iluze – ve skutečnosti jsme nikdy nepřestali být předmoderní, pouze si to odmítáme přiznat. Když tedy Latour tvrdí, že jsme nikdy nebyli moderní, nechce tím způsobit žádné „skandální odhalení“ nebo druhou „koperníkovskou revoluci“, ale pouze upozorňuje na to, že rozdíl mezi moderní a předmoderní, eventuálně

západní a nezápadní společností ve své podstatě nespočívá v tom, že ta první prošla radikální myšlenkovou transformací, zatímco druhá zůstala v „době temna“, nýbrž v tom, že ta první má mnohem větší záběr, mnohem širší poznání, které jí umožňuje mnohem lépe vnímat věci v kontextu. V momentě, kdy si tento kontext začal žít svým vlastním teoretickým životem, nezávislým na dosavadních náboženských mýtech, vznikla mylná představa odcizení objektivní reality a subjektivního přesvědčení. Tuto problematiku Latour podrobněji rozvádí ve své další knize *Science in action* (Latour 2003b). Podle něj není amazonský indián se svou vírou v duchy předků apod. hloupější nebo naivnější než my – pouze nemá k dispozici dostatečné množství informací, které by mohly jeho znalosti uvést do širšího kontextu. To, že nezná evoluci, není způsobeno nějakou „pověrečností“, ale prostě tím, že nikdy v životě neviděl klokana nebo kostru dinosaura, zjednodušeně řečeno.

A tím se vracíme zpět k věcem, resp. kvazi-objektům. Podle Latoura (1993) dělají modernisté chybu, když se snaží striktně dělit svět na dva póly, přírodu a společnost, a prostor mezi nimi vnímají jako „hříšnou“ temnotu zaujatosti. Ve skutečnosti jsou to právě tyto mezistupně, hybridy, sítě, kvazi-objekty, které tvoří většinu našeho poznání – čistá příroda nebo čistá společnost jsou tak vlastně extrémními, purifikovanými případy, které ale ve skutečnosti nejsou příčinou našeho poznání (tj. že boj mezi čistou pravdou a čistou zaujatostí vede ke konečnému vítězství pravdy), ale jeho důsledkem. To Latour podrobně ilustruje v jiné knize na příkladu pedologické expedice do amazonského pralesa (Latour 1999) kde transformace „zeleného pekla“ na papír neprobíhá skrze nějaký dramatický ontologický předěl, nýbrž prostřednictvím jednotlivých kroků, které podle směru postupu činí poznání buď stále abstraktnější, nebo naopak stále konkrétnější.

Nyní tedy máme základní problémy pojmenovány, zbývá popřemýšlet, jak je vyřešit. Latour (2003b) v tomto ohledu vidí určitou příležitost v přístupu kulturních antropologů zkoumajících nezápadní, zpravidla primitivní společnosti. Latour na jedné straně oceňuje jejich ucelené popisy divošské kultury a toho, jak v ní všechno souvisí se vším (to vlastně říkáme i o té naší, ale v tom případě nám to slouží spíš jako výmluva, pozn. aut.), ale zároveň je kárá, že nedokážou nebo nechtějí stejným způsobem zkoumat tu naši, i když by to podle něj mělo být možné. Latour sám se v tomto ohledu podrobně zabývá vědou, resp. tím, jak vzniká vědecké poznání, jakým způsobem probíhají názorové konflikty mezi vědci, jejich argumentace, jejich interakce s vnějším světem atd. Tento nový způsob přístupu k vědě a technice, ale i k sociálním vědám a k teorii poznání vůbec je podle Latoura v dnešním světě, kdy věda již není gentlemanskou zálibou, nýbrž každodenní realitou, která se týká každého z nás, nejen důležitý, ale vlastně i jediný možný.

Použitá literatura:

Latour, Bruno. 2003. *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.

Latour, Bruno. 1993. *We have never been modern*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour, Bruno. 1999. *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour, Bruno. 2002. Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést „vědní studia“. *Biograf* (29): 3-20.